Ю. В. Негода,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, Національний університет біоресурсів

і природокористування України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-9714-5438

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.8.41

МІСЦЕ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Yu. Nehoda,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

PLACE OF THE AGRARIAN SECTOR IN THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

У статті досліджено сучасні тенденції та стан аграрного сектора економіки України. Визначено місце аграрного сектору в національній економіці України. Запропоновано напрями удосконалення концепції зайнятості та ринку праці: відображення в концепції нових теоретичних підходів до зайнятості населення; обґрунтування стратегії зайнятості в органічному взаємозв'язку із загальною стратегією соціально-економічного розвитку країни; уточнення взаємозв'язків та взаємодії динаміки економічного зростання й зайнятості, інфляції та безробіття, заробітної плати та безробіття, виявлення еластичності між ними в умовах радикальних змін в ринковій економіці; дослідження реінтеграції держави і ринку праці, визначення ступеню регулювання зайнятості та ринку праці державою; вибір критеріїв оцінки стану зайнятості та ситуації на ринку праці, визначення граничних значень показників зайнятості та безробіття для країни й регіонів.

Проаналізовано зовнішньоекономічні відносини у сфері торгівлі аграрною продукцією. Зазначено, що на розвиток продовольчого ринку на регіональному та зовнішньому рівні впливає ряд негативних факторів, які пов'язані з невідповідністю продовольчої продукції вітчизняного ринку світовим стандартам, а саме: асортимент, якість, товарний вид, сортування та упаковка овочів та картоплі, що відповідно знижує конкурентоспроможність власної продукції в порівнянні з імпортованою продукцією.

It is established that the formed agrarian sector is a complex multifunctional system, in which all areas are interconnected and aimed at the fulfillment of the main goal — to meet the needs of the population in food. In this sense, the agrarian sector is a strategic sector that provides food security to the country. The agrarian sector occupies a prominent place in the country's economy. Thus, the share of the agrarian sector in the total volume of the gross domestic product in 2017 amounted to 27.5%. The rural population of Ukraine is 13.1 million people, or 31.0% of the total population. The agrarian sector of the Ukrainian economy forms about 60% of the population's consumption fund, provides food security and food independence of the country.

It is noted that the development of the food market at the regional and the external level is influenced by a number of negative factors, which are related to the non-conformity of food products of the domestic market with world standards, namely: assortment, quality, market appearance, sorting and packaging of vegetables and potatoes, which respectively reduces the competitiveness of its own products in comparison with imported products.

The agrarian sector is an economic sector, in which the staffing potential of employees plays an important role. The agrarian labor market is an integral part of the history of the people and its country, in which the distinctive features were fixed in the nature, tradition, way of life of the country's population. This suggests that the labor market in agriculture is created not only by socio-economic conditions, but also by finding new ways, forms and methods of sustainable development of the agrarian economy.

It is noted that the development of the food market at the regional and external level is influenced by a number of negative factors, which are related to the mismatch of the food products of the domestic market to the world standards, namely: assortment, quality, product type, sorting and packaging of vegetables and potatoes, which accordingly reduces competitiveness of own products in comparison with imported products.

It is determined that the improvement of the concept of employment and the labor market should take place in the following directions: reflection in the concept of new theoretical approaches to employment of the population; substantiating the strategy of employment in an organic relationship with the overall strategy of socio-economic development of the country; clarification of interconnections and interaction of the dynamics of economic growth and employment, inflation and unemployment, wages and unemployment, elasticity between them in the conditions of radical changes in the market economy; the study of the reintegration of the state and the labor market, the definition of the degree of regulation of employment and the labor market by the state; the choice of criteria for assessing the state of employment and the situation in the labor market, determining the limit values of employment and unemployment rates for the country and regions.

Ключові слова: аграрний сектор, економіка, реформування, товаровиробники, трансформація.

Key words: agrarian sector, economy, reform, commodity producers, transformation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрний сектор є життєзабезпечуючою сферою і має суттєвий вплив на всі сфери життя суспільства. Аграрний сектор є складною соціально-економічною й одночасно тендітною агробіологічною системою приро-

ди і суспільства, що охоплює весь спектр соціально-економічних, політичних, науково-технічних, екологічних та багатьох інших аспектів розвитку агровиробництва.

Сформований аграрний сектор — це складна багатofункціональна система, в якій всі сфери взаємопов'

Рис. 1. Місце аграрного сектору в національній економіці України

Джерело: [5].

язані й спрямовані на виконання основної мети — задоволення потреб населення в продуктах харчування. У цьому сенсі аграрний сектор є стратегічною галуззю, яка забезпечує продовольчу безпеку країни. Особлива роль аграрного сектору в соціально-економічному житті країни обумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагоме місце на міжнародному продовольчому ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аграрний сектор економіки України виступає системоутворюючою складовою національної економіки, формує основні засади збереження суверенності держави, соціально-економічної основи розвитку сільських територій та забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей економіки. Не випадково вітчизняні науковці активно досліджують питання становлення і розвитку господарств населення, зокрема Дмитренко Г.А., Побірченко Н.А., Мазана Т.В., Нездойминого О.Є., Ткаченко Є.О., Ткаченко В.П., Яковенко Ю.І. та інші. Визнаючи вагомість отриманих наукових результатів, слід відзначити, що окремі аспекти розвитку аграрного сектора потребують подальших досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій, стану аграрного сектора економіки та визначення його місця в національній економіці України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аграрний сектор посідає чільне місце в економіці країни (рис. 1). Так, частка аграрного сектору у загальному обсязі валового внутрішнього продукту в 2017 р. склала 27,5 %. Сільське населення України становить 13,1 млн осіб, або 31,0 % від загальної кількості населення. Аграрний сектор економіки України формує близько 60 % фонду споживання населення, забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни.

Організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств урегульовані Законами України "Про господарські товариства", "Про сільськогосподарську кооперацію" та іншими актами. У 2017 р. господарську діяльність вели 45558 сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм, з яких: господарських товариств — 6967; приватних підприємств — 3215; кооперативів — 448; фермерських господарств — 34137; державних підприємств — 199; підприємств інших форм — 592. У загальній структурі питомо вагу значно зменшили виробничі кооперативи, їх кількість зменшилася — на 44,7 %.

Аграрний сектор є галуззю економіки, в якій важливу роль відіграє кадровий потенціал працівників. Аграрний ринок праці є складовою частиною історії народу та її країни, в якій відмінні риси закріплювалися в характері, традиції, способі життя населення країни. Це говорить про те, що ринок праці в сільському господарстві створюється не тільки соціально-економічними умовами, а й пошуком нових шляхів, форм та методів сталого розвитку аграрної економіки. Демографічна ситуація в країні є типовою і для аграрного сектору, в період з 2010 по 2017 рр. чисельність населення скоротилася на 3,5 млн осіб (7,8 %), у тому числі скорочення чисельності сільського населення становило 9,8 %.

Як зазначають Мазана Т.В. й Ткаченко В.П., "найефективніший шлях підвищення рівня зайнятості населення та рівня продуктивності праці є дійова підтримка розвитку високопродуктивного агровиробництва і бізнесу, а також коригування структур економіки у напрямі розширення споживчих галузей промисловості й сфери послуг, у тому числі на селі, отже ця проблема є комплексною і вимагає впровадження на рівні держави та здійснення цілісної системи заходів правового, економічного, соціального, медичного, освітнього, культурного, організаційного та природоохоронного характеру" [2].

Простежується тенденція зниження зайнятості населення за всіма видами економічної діяльності, в тому числі і в аграрному секторі (20,8 %). У 2017 році найбільша кількість населення України була зайнята у таких видах економічної діяльності: оптова та роздрібна торгівля — 21,8 %; аграрний сектор — 17,7 %; промисловість — 15,1 %. У 2017 р. середньооблікова кількість штатних працівників на підприємствах, установах, організаціях та їхніх відокремлених підрозділах із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб, що займалися сільським господарством та наданням пов'язаних із ним послуг, становила 560,3 тис. осіб.

На думку, Дмитренко Г.А., Побірченко Н.А. та Яковенко Ю.І. "безробіття, а особливо його високий рівень, породжує соціальне напруження в суспільстві, воно здатне дестабілізувати економіку і політичну систему, тому держава не повинна віддавати вирішення проблем зайнятості на відкуп ринку: вона має брати цю функцію на себе" [1].

Сільському господарству притаманний високий рівень прихованого та сезонного безробіття, що пояснюється сезонним характером праці, повільним впровадженням інновацій, незадовільним станом виробничої та соціальної інфраструктури. Причина незайнятості "робота має сезонний характер" в питомій вазі займає 20,5 %. Зазначимо, що аграрний сектор є основним видом діяльності неформально зайнятого населення (42,1 %).

Щодо причин виникнення безробіття в сільській місцевості, то Ткаченко Є.О. відмічає, що "однією з основних є те, що у процесі реформування аграрного сектора багато колективних господарств розпалися, а нових на їхньому місці не сформувалось, як наслідок значна частина робочої сили залишилась незадіяною у виробництві, так без роботи залишились пастухи, комбайнери, трактористи та інші працівники більшості із них прийшли до центрів зайнятості з надією знайти хоча б якусь роботу" [6].

На нашу думку, удосконалення концепції зайнятості та ринку праці має відбуватися за такими напрямками:

- відображення в концепції нових теоретичних підходів до зайнятості населення;
- обґрунтування стратегії зайнятості в органічному взаємозв'язку із загальною стратегією соціально-економічного розвитку країни;
- уточнення взаємозв'язків та взаємодії динаміки економічного зростання й зайнятості, інфляції та без-

робіття, заробітної плати та безробіття, виявлення еластичності між ними в умовах радикальних змін у ринковій економіці;

— дослідження реінтеграції держави і ринку праці, визначення ступеня регулювання зайнятості та ринку праці державою;

— вибір критеріїв оцінки стану зайнятості та ситуації на ринку праці, визначення граничних значень показників зайнятості та безробіття для країни й регіонів.

Як вже відмічалось раніше трансформаційні процеси вплинули на всю економіку України, у тому числі й на зовнішньоекономічні відносини у сфері торгівлі. "Скорочення загального експорту з Донецької області більш як на 60% та з Луганської області більш як на 92% завдало не тільки збитків економіці України, а й спричинило суттєву зміну структури експорту, зважаючи на те, що Україна є аграрною країною і має досить високий аграрно-виробничий потенціал, у структурі експорту вагому частку займає саме аграрна продукція, тільки за 2015 р. 11 областей України аграрної спеціалізації змогли збільшити експорт своїх товарів з 1,1 % до 26,1%" [4].

Протягом 2005—2017 рр. обсяги експорту аграрної продукції склали 19,6 % загальнодержавного експорту. Імпорт аграрної продукції був менший – 3,8 % від загальнодержавного імпорту. З 2005 р. по 2017 р. відбулося значне зростання експорту аграрної продукції. В 2017 р. абсолютний показник експорту аграрної продукції становив 10324,5 млн дол. США, що в 3,2 рази більше рівня 2005 р. По роках питома вага аграрної продукції в загальному експорті варіює від 7,1 % до 20,8 %. Переломним роком в експорті аграрної продукції став 2015 р. коли цей показник збільшився в 2,5 рази. А от 2016 рік за даними Прес-служби Мінагрополітики став першим роком у новітній історії, коли аграрний експорт переважує над постачаннями металургії і мінералів. АПК генерував 35,3 % всієї зовнішньої торгівлі України проти 31,8 % за підсумками 2015 року.

Поряд з цим зростає і импорт аграрної продукції. В 2017 р. абсолютний показник імпорту аграрної продукції становив 2099,7 млн дол. США, що майже в 2 рази більше 2005 р. Слід зазначити, що в зовнішньоторговельних операціях по аграрній продукції за цей період зберігалось позитивне сальдо. В 2017 р. позитивне сальдо аграрної продукції склало 8224,8 млн дол. США, цей показник збільшився проти 2005 р. майже у шість разів.

Відмітимо, що "основним ринком збуту української сільськогосподарської продукції залишається ринок Азії, котрий дещо зменшив частку в структурі українського експорту в першому півріччі 2017 р. до 42 % із 45,3% у першому півріччі 2016 р. основними країнами — партнерами з Азії у поточному році виступали Індія, Туреччина і Китай. На другому місці — країни ЄС із часткою в 31,1 %, де головними партнерами є Нідерланди, Іспанія й Італія, трійку лідерів замикають країни Африки, котрі збільшили частку на +2,5 %. Основними партнерами з Африки є Єгипет, Туніс і Марокко, також спостерігаємо незначне поживлення торгівлі з країнами СНД" [3]. "Основні торговельні партнери за найбільшою часткою у торгівлі: Іспанія – 15,3 %, Польща — 14,3 %, Нідерланди — 14 %, Італія — 12,6 %, Німеччина — 10,1 %, Франція — 8,4 %, Бельгія — 3,2 %, Великобританія — 3 %, Португалія — 2,7 %, Румунія — 2,2 %, Греція — 2 %, Угорщина — 1,96 %" [3].

Прес-служба Мінагрополітики відзначає, що "нарощування сировинного складника експорту — найпростіший шлях, але в довгостроковій перспективі менш вигідний, якщо розглядати аграрний експорт не просто як рекорди галузі, то високорозвинений АПК повинен стати для України плацдармом, а не кінцевою метою" [4].

Зазначимо, що на розвиток продовольчого ринку на регіональному та зовнішньому рівні впливає ряд негативних факторів, які пов'язані з невідповідністю продовольчої продукції вітчизняного ринку світовим стан-

дартам, а саме: асортимент, якість, товарний вид, сортування та упаковка овочів та картоплі, що відповідно знижує конкурентоспроможність власної продукції в порівнянні з імпортованою продукцією.

ВИСНОВКИ

Отже, роль аграрного сектору важко переоцінити. Ця галузь займає стратегічне положення в економіці будь-якої держави, оскільки аграрний сектор виступає в якості основної продуктивної системи, що забезпечує безперебійне забезпечення громадян продуктами харчування й товарами першої необхідності, без яких не можна жити. Ось чому розвиток аграрного сектору можна вважати запорукою економічної безпеки держави.

Показниками ролі аграрного сектору також є відсоток активного населення, зайнятого в аграрному секторі, а також питома вага в структурі внутрішнього валового продукту. Ці параметри відображають стан, в якому знаходиться аграрне виробництво. Вони щорічно змінюються в залежності від ряду факторів, у тому числі світової економічної політики, а також рівня державної підтримки жителів села.

Література:

1. Дмитренко Г.А. Побірченко Н.А., Яковенко Ю.І. Ринок праці та зайнятість населення: проблеми теорії та виклики практики. К., 2010. 344 с.
2. Мазана Т.В., Ткаченко В.П. Трудові ресурси сільського господарства та ефективність їх використання в ринкових умовах. Ефективна економіка. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=840>.
3. Незодомінога О.Є. Розвиток експорту аграрної продукції в Україні. Економіка і суспільство. 2017. № 13. С. 108—112.
4. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <http://www.minagro.gov.ua>
5. Сільське господарство України: Статистичний збірник за 2017 рік. Відповідальний за випуск О.М. Прокopenko. К.: Державна служба статистики України, 2018. 245 с.
6. Ткаченко Є.О. Безробіття та проблеми сталого розвитку сільських територій України. Молодий вчений. 2017. № 9 (49). С. 567—571.

References:

1. Dmitrenko, G.A. Pobirchenko, N.A., Yakovenko, Yu.I. (2010), Rynok pratsi ta zaynyatist' naselennya: problemy teoriiy ta vyklyky praktyky. Labor market and employment: problems of theory and challenges of practice]. Kiev. Ukraine, 344 p.
2. Mazana, T.V. Tkachenko, V.P. (2011), Trudovi resursy sil's'koho hospodarstva ta efektyvnist' yikh vykorystannya v rynkovykh umovakh. Labor Resources of Agriculture and Efficiency of Their Use in Market Conditions, Efektyvna ekonomika: URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=840>.
3. Nezadominoga, O.E. (2017), Rozvytok eksportu ahrarnoyi produktsiyi v Ukrayini. Development of export of agrarian products in Ukraine. Ekonomika i suspil'stvo. no. 13, pp. 108—112.
4. Ofitsiynny sayt Ministerstva ahrarnoyi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. URL: <http://www.minagro.gov.ua>
5. Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny: Statystychnyy zbirnyk za 2017 rik. (2018). Agriculture of Ukraine: Statistical collection for 2017. Kiev. Ukraine, 245 p.
6. Tkachenko, E.O. (2017), Bezrobittya ta problemy staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy Ukrayin. Unemployment and problems of sustainable development of rural areas of Ukraine. Molodyy vchenyy. no. 9 (49), pp. 567—571.

Стаття надійшла до редакції 26.07.2019 р.